»Bollen är rund» är ett legendariskt citat av bollgeniet Gunnar Gren. Egentligen har det inte stämt förrän en bit in på 2000-talet, men vid VM i Sydafrika 2010 användes bollen Jabulani som var så rund att spelarna tyckte den blev aningen hal och sladdrig.

Men visst hade Gunnar Gren rätt – hans »bollen är rund» betyder att allt kan hända. Numera används talesättet även utanför planen.

Människan har spelat boll i alla tider. I forntidens Sydamerika tillverkades bollen *kalaka* av en albatrossfot, som blåstes upp och fylldes med gåsdun. Bollar har gjorts av urinblåsor från djur hos de amerikanska inuiterna och i den medeltida folkfotbollen. Numera tillverkas bollar av gummi, läder, plast eller tyg. Sverige importerar mer än 300 000 fotbollar per år. En stor del av tillverkningen sker i ett fattigt område i Pakistan. De som syr fotbollarna har ett tufft jobb och ofta får även barn hjälpa till för att klara familjens ekonomi.

Bollspel har funnits i nästan alla forntida kulturer, från Egypten till Australien. I vissa kulturer har spelet haft en rituell, religiös funktion som hos de tidiga olmekerna i Centralamerika och Mexiko 1000 f.Kr., de senare aztekerna och hos mayafolket. Nästan alla mayarikets städer hade en bollplan med plats för åskådare, och matcher spelades för att avgöra vem eller vilka som skulle offras till gudarnas ära.

De nordamerikanska indianerna spelade ett spel som kallas lacrosse. Omkring 500 krigare kunde delta i dessa bataljer. Att göra mål försvårades dock av att medicinmännen agerade målstolpar och vandrade runt på spelplanen enligt andarnas instruktioner.

FOTBOLLEN BLIR ETT SPEL

Den tidigaste formen av fotboll kan spåras till Kina cirka 2500 f.Kr. Det är sparkspelet tsu chu, där »tsu» betyder sparka och »chu» är ordet för boll. Under medeltiden spelades bollspel i Europa som påminner om fotboll. I Frankrike spelades choule, ett folkligt spel som utövades i samband med religiösa fester, och var mycket populärt bland munkarna i klostren. Varje ny abbot skänkte en ny boll som var större än sin företrädares och till sist (år 1412) var man tvungen att införa en begränsning för bollens storlek.

I det medeltida England var folkfotbollen en våldsam historia, och dödsfall var inte ovanliga. Ofta var det två byar eller församlingar som möttes och målen kunde stå fyra kilometer från varandra. Det var främst unga män som deltog och spelet urartade lätt i blodiga slagsmål. I den årliga matchen i Derby deltog hela 500 församlingsbor i varje lag. Den unga bergsvetenskapsmannen Göran Vallerius anses ha skrivit det första fotbollsreferatet år 1710 när han var på besök i England. Han beskriver det brutala spelet, blodet och publikens reaktioner.

I och med industrialiseringen ändrades arbetarklassens fritidsvanor och folk spelade inte boll lika ofta. En uttröttad industriarbetare föredrog oftast att vila på sin lediga tid. Myndigheterna fruktade också kraften hos folkmassorna som samlades och utövade spelen och 1835 förbjöds folkfotboll på allmänna vägar. Nu blev fotbollen istället ett spel för de unga herrarna på internaten. Fotbollen hade gjort en klassresa och var nu ett verktyg för att skapa gentlemän, den skulle dana deras karaktär och lära dem disciplin. Vid universitetet i Cambridge ut-

Provkarta på Tretorns sortiment av gummibollar 1926, i en katalog från Helsingborgs Gummifabrik. Företaget grundades 1891 av Henry Dunker och tillverkar än idag bollar, nu specialiserade på tennisbollar under namnet Tretorn Sweden AB.

vecklades fotbollen och nya regler infördes – The Cambridge Rules.

1863 bildades The Football Association i syfte att sätta en regelkod för fotbollsspel. Man fastställde de första fotbollsreglerna, men man nämnde ingenting om domare. Fotboll var en sport för gentlemän och det fanns ingen orsak att blanda in domare. Den professionella fotbollen legaliserades 1885 och nu rekryterades även spelare från arbetarklassen. Engelska ligan startade 1888 med 12 klubbar och Internationella fotbollsförbundet, FIFA, grundades 1904.

Till Sverige kom fotbollen på 1870-talet och den första internationella matchen spelades år 1890 i Halmstad.

Åren kring sekelskiftet blev fotbollens genombrott i Sverige och 1904 bildades Svenska Fotbollförbundet.

FOTBOLLEN, PENGARNA OCH DEN ROMANTISKE HJÄLTEN

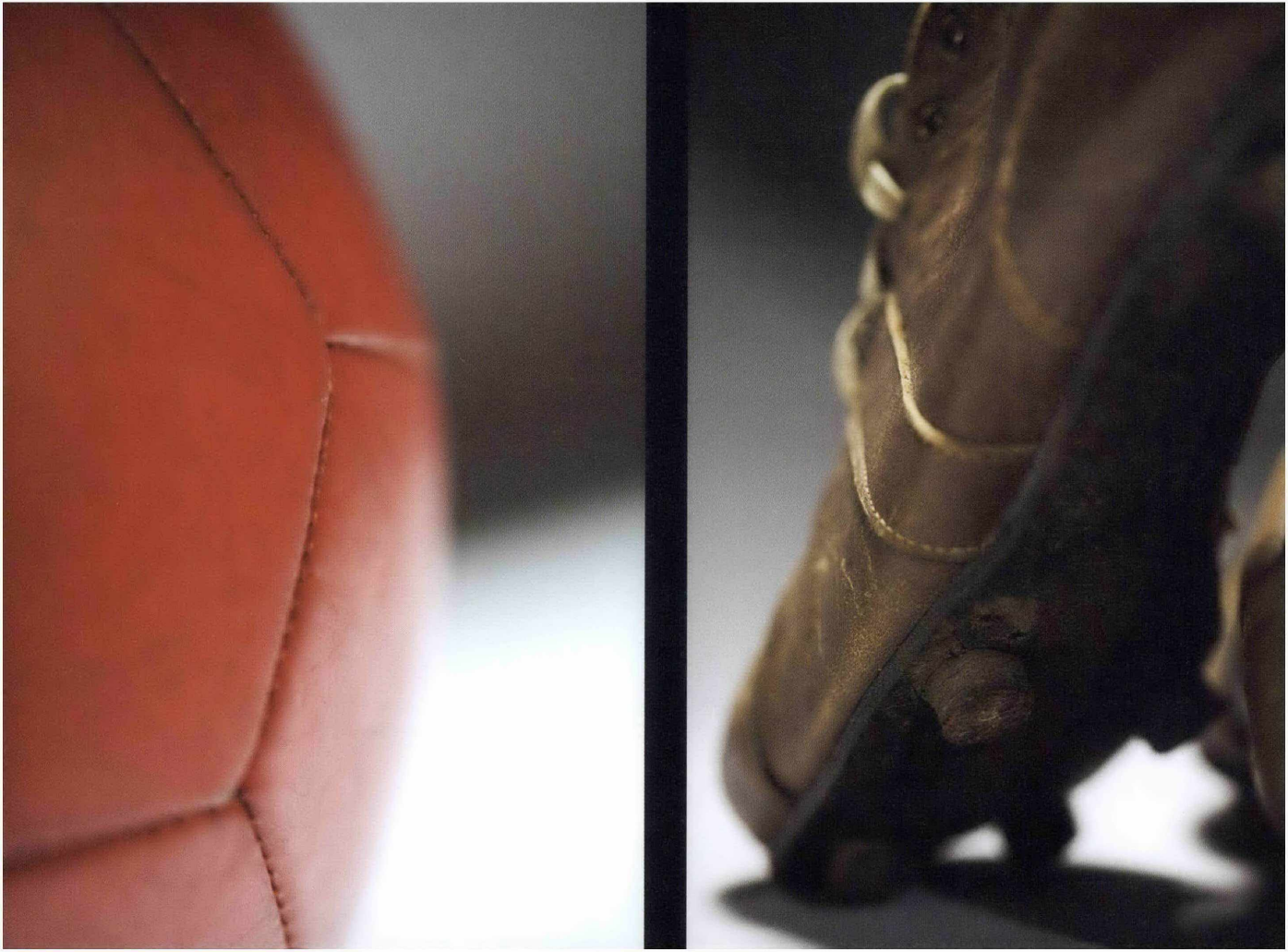
Den svenska idrottsrörelsen är vår största folkrörelse och den svenska modellen öppnar idrotten för alla. I andra länder är ofta idrotten till för de mest talangfulla eller för dem som kan betala sig in i klubbar. Men det har blivit kärvare ekonomiskt för idrottsklubbarna, kommunernas bidrag har minskat och idrotten har kommersialiserats.

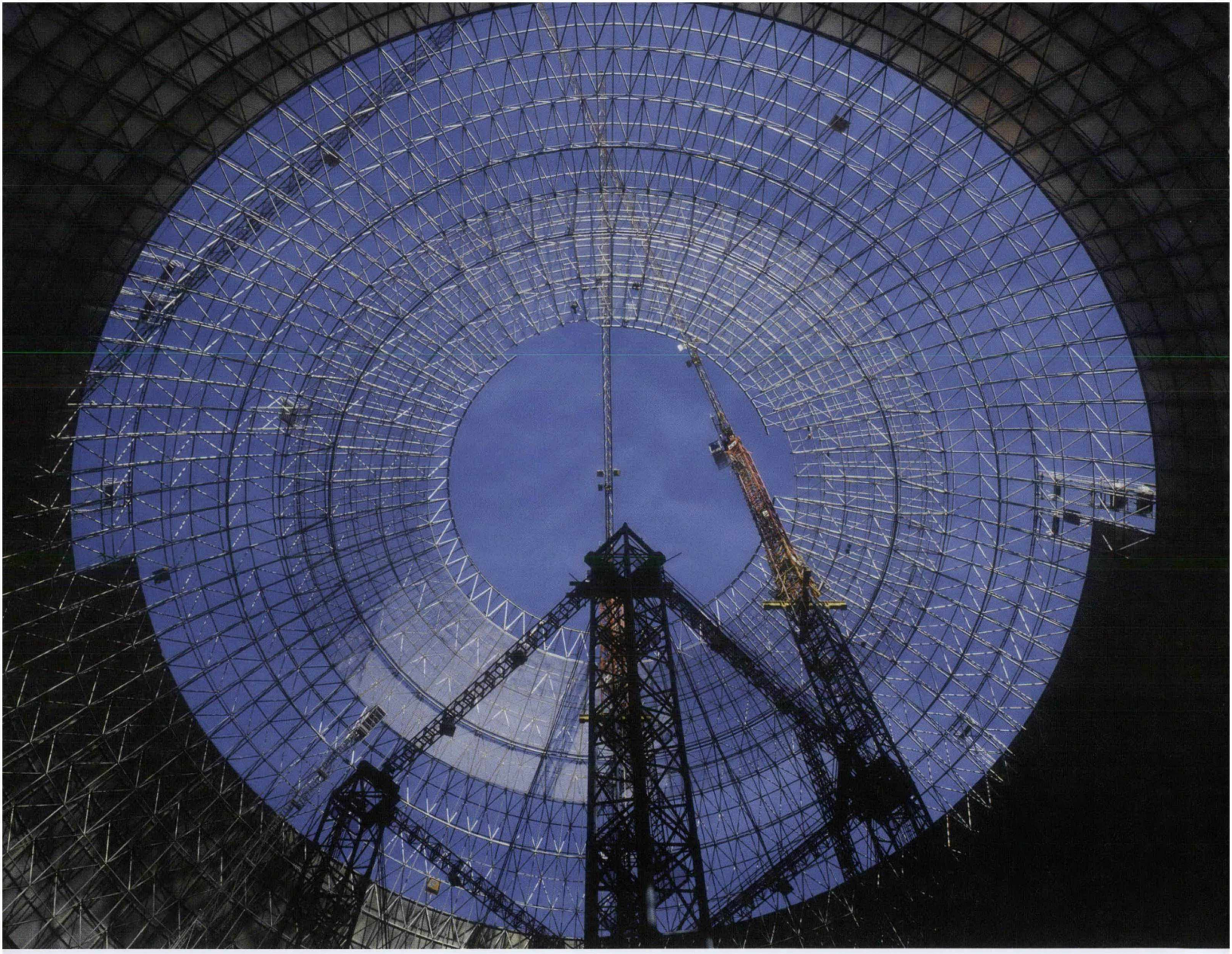
Den föreningsidrott som har flest utövande ungdomar är fotbollen, 38 procent av ungdomarna i åldern 13–20 spelar fotboll.

I *Idrottens själ* skriver Olle Svenning om pengarna inom fotbollen och menar på att fotbollens romantiske hjälte är den fattige pojken som tar revansch och erövrar världen genom sin begåvning. Fortfarande är fotbollen arbetarklassens sport, men den styrs allt mera av en ekonomisk elit. Övergångssummorna för internationella stjärnor ter sig smått obegripliga. FC Barcelona till exempel, betalade 487 miljoner kronor för Zlatan Ibrahimović sommaren 2009.

Dagens fotboll är tillverkad av läder eller annat passande material. Den kan ha flera olika mönster; vanligt är fem- eller sexhörningar sammansydda till en boll. Under medeltiden tillverkade man fotbollar av urinblåsor från djur och bollen var då oregelbunden, något som än idag gäller för rugbybollen.

Fotbollskor i herrstorlek av äldre modell. Inlånade till Tekniska museet från Sandvikens Allmänna Idrottsklubb. Kanske var de gamla fotbollsskorna med när laget låg i allsvenskan på 1950-talet.

Globen i Stockholm byggdes 1986–88 och blev en av världens största sfäriska byggnader. Den är ritad av Berg Arkitektkontor AB och uppförd i stål, betong och glas. Globen används framför allt för ishockey och scenshower. Publikrekordet är 18 000 personer. Bilden ingår i en fotodokumentation från byggandet och finns i Tekniska museets arkiv.